

**НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ СПЕЦІАЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ**

БАЗИЛЕВСЬКА ОКСАНА ОЛЕКСАНДРІВНА

УДК 376-056.263]:373.3.091.3(043.3)

**ФОРМУВАННЯ СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ
В УЧНІВ З ПОРУШЕННЯМ СЛУХУ
ЗАСОБАМИ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА**

13.00.03 – корекційна педагогіка

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Київ – 2017

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано в Інституті спеціальної педагогіки, Національна академія педагогічних наук України.

Науковий керівник – доктор педагогічних наук, професор,
член-кореспондент НАПН України
Колупасва Алла Анатоліївна,
Інститут спеціальної педагогіки НАПН України,
заступник директора з наукової роботи.

Офіційні опоненти: доктор біологічних наук,
старший науковий співробітник
Мороз Борис Семенович,
НВП «ВАБОС»,
директор з наукової роботи;

кандидат педагогічних наук
Вакуленко Ірина Олександрівна,
Черкаський національний університет
імені Б. Хмельницького,
кафедри психології
доцент.

Захист відбудеться «6» червня 2017 р. о 14.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.450.01 в Інституті спеціальної педагогіки НАПН України за адресою: м. Київ, вул. М. Берлінського, 9 (зала засідань).

З дисертацією можна ознайомитися у науковій частині Інституту спеціальної педагогіки НАПН України (04060, м. Київ, вул. М. Берлінського, 9).

Автореферат розіслано «5» травня 2017 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Е.А. Данілавічюте

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Реформування освіти в Україні у напрямі розгортання інклюзивних тенденцій передбачає реалізацію дитиноцентрованої парадигми, яка є визначальною у процесі оновлення вітчизняної освітньої системи. Сучасна система освіти має передбачати створення таких умов, за яких дитина з особливими освітніми потребами отримає можливість сформувані власні особисті цінності, реалізувати власну життєву програму. Особливо це актуально в умовах трансформації українського суспільства, соціальних зламів і криз. Переосмислення суспільством ставлення до дітей з особливими освітніми потребами, яке відбувається нині, визнання їхніх прав на здобуття освіти в інклюзивному середовищі, визначення цілей, завдань, пріоритетних підходів до їхнього розвитку, навчання та виховання зумовлює необхідність визначення оптимальних умов їхнього навчання (В. Засенко, А. Колупаєва, А. Замша, С. Кульбіда, Б. Мороз, О. Таранченко, О. Федоренко, М. Ярмаченко та ін.). Сучасна інклюзивна освітня парадигма базується на принципах інтегрування дітей з особливими потребами у загальноосвітній простір і передбачає переформатування традиційної практики навчання та виховання дітей з особливими освітніми потребами, зокрема дітей з порушенням слуху, на основі компетентнісної парадигми, як у навчальній діяльності, так і у соціокультурній взаємодії.

Слід зазначити, що історично теорія та практика навчання учнів з порушеннями слуху складалися та розвивалися по-різному, широкому колу питань навчання глухих у різні часи присвятили свої наукові дослідження Р. Боскіс, Т. Власова, А. Гозова, О. Дьячков, Т. Зикова, М. Лаговський, В. Лубовський, І. Соколянський, Є. Членова, М. Ярмаченко та ін. Окремі питання навчання, виховання, зокрема особливостей розвитку мовлення та психічних функцій дітей цієї категорії ґрунтовно досліджувалися вітчизняними науковцями (Л. Борщевська, В. Жук, В. Засенко, Б. Мороз, С. Литовченко, О. Таранченко, Л. Фомічова, М. Шеремет, М. Ярмаченко та ін.). Існує чимало психологічних і педагогічних праць, в тому числі прикладного характеру, присвячених теорії та практиці навчання і виховання учнів зі зниженим слухом зарубіжних вчених (В. Бельтюков, Р. Боскіс, А. Зікєєв, К. Комаров, К. Коровін, Л. Нейман, Ф. Рау, М. Родда, Л. Тігранова, та ін.).

Основоположні засади навчання учнів з особливими потребами, зокрема з порушенням слуху, у загальноосвітньому середовищі розробляються сучасними вітчизняними та зарубіжними вченими (В. Жук, В. Засенко, А. Колупаєва, О. Таранченко, О. Федоренко, С. Forlin, M. Wood, Kim Fong Poon-McBrayer та ін.), втім дослідники окреслених проблем вказують на значущість та одночасно недостатнє вивчення питань щодо: соціальної взаємодії дітей з порушеннями слуху та чуючих дітей; формування соціокультурної орієнтації у дітей з порушенням слуху; залучення дітей з порушеннями слуху до соціокультурного середовища тощо.

Водночас у практичній діяльності залученню учнів з порушенням слуху до соціокультурного середовища приділяється значна увага, зокрема шляхом проведення різноманітних заходів: фестивалів творчості, конкурсів, творчих майстерень тощо. Проте науково-методичний супровід з відповідними психолого-педагогічними рекомендаціями та визначеними засобами цієї діяльності на сьогодні є недостатнім, а сам процес соціокультурного інтегрування дітей з порушенням слуху не був предметом спеціальних досліджень у вітчизняній спеціальній педагогіці.

Таким чином, соціальна і педагогічна значущість проблеми формування соціокультурної компетентності зумовили вибір теми дисертаційного дослідження: **«Формування соціокультурної компетентності в учнів з порушенням слуху засобами образотворчого мистецтва».**

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконано згідно з тематичним планом науково-дослідних робіт Інституту спеціальної педагогіки НАПН України «Теоретичні та методичні засади освіти дітей з особливими освітніми потребами», в межах комплексної теми лабораторії сурдопедагогіки «Компетентнісний підхід у формуванні та реалізації змісту освіти глухих і слабкочуючих» (0112U000593), «Особистісно орієнтовані технології навчання дітей з порушеннями слуху в контексті соціокультурного підходу» (0115U000202).

Тему дисертації затверджено Вченою радою Інституту спеціальної педагогіки НАПН України (протокол № 3 від 25.02.2016 р.) та узгоджено у Міжвідомчій раді з координації наукових досліджень з педагогічних та психологічних наук в Україні (протокол № 4 від 26.04.2016 р.).

Мета дослідження полягає у науковому обґрунтуванні, розробленні та експериментальній перевірці педагогічних умов і методики формування соціокультурної компетентності в учнів з порушенням слуху у процесі навчання образотворчого мистецтва.

Відповідно до мети дослідження було окреслено такі **завдання**:

1. Визначити феноменологічні засади соціокультурної компетентності як умови соціокультурного інтегрування учнів з порушеннями слуху у процесі проведення теоретичного аналізу педагогічної, психологічної, спеціальної літератури з проблеми дослідження.
2. Виявити стан сформованості та особливості соціокультурної компетентності в учнів з порушеннями слуху у процесі навчання образотворчого мистецтва.
3. Здійснити аналіз програмного та навчально-методичного забезпечення навчання образотворчого мистецтва учнів з порушенням слуху та виявити особливості його розроблення.
4. Визначити та науково обґрунтувати педагогічні умови формування соціокультурної компетентності в учнів з порушеннями слуху у процесі навчання образотворчого мистецтва.

5. Розробити та апробувати методику формування соціокультурної компетентності для учнів з порушенням слуху у процесі навчання образотворчого мистецтва.

Об'єкт дослідження – процес навчання образотворчого мистецтва учнів з порушенням слуху.

Предмет дослідження – педагогічні умови і методика формування соціокультурної компетентності в учнів з порушенням слуху в процесі навчання образотворчого мистецтва.

Теоретико-методологічна основа дослідження ґрунтується на теорії соціалізації та концептуальних положеннях соціального виховання дітей з порушеннями психофізичного розвитку (Л. Виготський, М. Тарасевич, М. Ярмаченко та ін.), концепції дитиноцентризму в освіті (В. Кремень, В. Луговий, О. Савченко та ін.), концепції інтегрування дітей з порушеннями психофізичного розвитку до загальноосвітнього простору (А. Колупаєва, Д. Лупарт, Т. Лорман, О. Таранченко та ін.), концепції нової української школи, концепції Державного стандарту спеціальної освіти дітей з особливими освітніми потребами та інших сучасних наукових концепцій в галузі освіти дітей з особливими потребами.

Розв'язання окреслених завдань зумовили використання комплексу **методів дослідження**, серед них:

теоретичні: аналіз, порівняння та систематизація дослідних матеріалів, науково-методичних, вітчизняних та зарубіжних літературних джерел із загальної та спеціальної педагогіки, психології та методики для виявлення теоретико-методологічних засад і основних підходів до формування соціокультурної компетентності в учнів з порушенням слуху засобами образотворчого мистецтва;

емпіричні: вивчення документальних джерел та узагальнення практичного досвіду для проведення експериментального дослідження; бесіди для визначення стану сформованості соціокультурної компетентності в учнів з порушенням слуху, анкетування вчителів, спостереження у процесі навчання образотворчого мистецтва учнів з порушенням слуху тощо;

математично-статистичні: обрахунки за t-критерієм Стюдента.

Вірогідність здобутих результатів забезпечується: науково-теоретичним обґрунтуванням вихідних положень дослідження; використанням комплексу взаємодоповнюючих методів, адекватних меті, предмету та завданням дослідження; поєднанням кількісного та якісного аналізу емпіричного матеріалу; ефективністю експериментальної роботи.

Експериментальна база дослідження: Комунальний заклад освіти «Багатопрофільний навчально-реабілітаційний ресурсно-методичний центр корекційної роботи та інклюзивного навчання» Дніпропетровської обласної ради (м. Дніпро); Комунальний заклад освіти «Дніпропетровський навчально-реабілітаційний центр № 10» Дніпропетровської обласної ради (м. Дніпро), Комунальний заклад освіти «Багатопрофільний навчально-реабілітаційний центр «Сузір'я» Дніпропетровської обласної ради» (м. Кривий Ріг).

Дослідженням охоплено 214 осіб. З них 50 педагогів, які працюють у навчально-реабілітаційних центрах, 164 діти, які мають порушення слуху.

Наукова новизна здобутих результатів полягає в тому, що:

вперше:

- виокремлено соціокультурне інтегрування як необхідну складову залучення учнів з порушеннями слуху до загальноосвітнього простору при впровадженні інклюзивної освіти;
- теоретично обґрунтовано і експериментально доведено доцільність використання засобів образотворчого мистецтва при формуванні соціокультурної компетентності у цієї категорії учнів;
- розроблено теоретичну модель та експериментальну методику формування соціокультурної компетентності в учнів з порушенням слуху засобами образотворчого мистецтва;
- введено до наукового обігу поняття «соціокультурне інтегрування» та «соціокультурна компетентність» стосовно освітніх процесів;

поглиблено та уточнено

- наукові уявлення про процеси інтегрування учнів з особливими потребами до загальноосвітнього простору;
- науково-теоретичні засади розбудови інклюзивної освіти, компетентнісний підхід до навчання учнів з порушеннями слуху.

Практична значущість здобутих результатів полягає у:

- визначенні змісту соціокультурної компетентності та педагогічних умов її формування в учнів з порушеннями слуху засобами образотворчого мистецтва;
- розробленні програм навчання образотворчого мистецтва учнів з порушеннями слуху та методичних рекомендацій для вчителів загальноосвітніх навчальних закладів, керівників гуртків образотворчої майстерності тощо;
- можливості використання матеріалів дисертації у процесі підготовки педагогічних кадрів і слухачів курсів підвищення кваліфікації в інститутах післядипломної педагогічної освіти, а також для проведення нових теоретичних та експериментальних досліджень.

Результати дисертаційного дослідження впроваджено в роботу Комунального закладу освіти «Багатoproфільний навчально-реабілітаційний ресурсно-методичний центр корекційної роботи та інклюзивного навчання» Дніпропетровської обласної ради (довідка №16 від 31.01.2017 р.); Комунального закладу освіти «Дніпропетровський навчально-реабілітаційний центр № 10» Дніпропетровської обласної ради (довідка №21 від 30.01.2017 р.), Комунального закладу освіти «Багатoproфільний навчально-реабілітаційний центр «Сузір'я»» Дніпропетровської обласної ради» (довідка № 01.04/65 від 26.01.2017 р.),

Комунального вищого навчального закладу «Дніпропетровський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти» (довідка № 102 від 03.02.2017 р.).

Апробація результатів дослідження. Основні положення і результати дослідження представлено на: *міжнародних науково-практичних конгресах, конференціях та семінарах*: «Реалізація інноваційних підходів у змісті Державного стандарту початкової загальної освіти для дітей з особливими потребами» (м. Дніпропетровськ, 2014), «Пріоритетні напрями розвитку сучасних педагогічних та психологічних наук» (м. Одеса, 2014), «Міжнародна співпраця громадських і державних організацій: Насамперед сім'я, права дитини – зараз!» (м. Київ, 2014), «Корекційно-реабілітаційна діяльність: стратегії розвитку у національному та світовому вимірі» (м. Суми, 2015), «Освіта дітей з особливими потребами: від інституалізації до інклюзії» (м. Вінниця, 2016), «Особливості американської системи освіти глухих та слабкочуючих» (м. Київ, 2016) «Інклюзивне освітнє середовище для учнів з порушеннями слуху» (м. Одеса, 2016), *всеукраїнських науково-практичних конференцій та семінарах*: «Науково-педагогічні засади формування соціальних компетенцій учнів з особливими освітніми потребами як складової навчально-реабілітаційного процесу» (м. Запоріжжя, 2011), «Теоретичні та практичні аспекти навчання дітей з особливими освітніми потребами» (м. Київ, 2013), «Спеціальна освіта у контексті інтеграції України до європейського простору» (м. Київ, 2014), «Гуманістична парадигма в спеціальній освіті: наука і практика» (м. Київ, 2015), «Актуальні питання соціалізації дітей з особливими освітніми потребами» (м. Дніпро, 2016), «Професійний розвиток та управління людськими ресурсами в системі післядипломної педагогічної освіти в контексті трансформації освіти України» (м. Київ, 2016); *під час науково-дослідної роботи* в контексті створення навчальних матеріалів для уроків «Петриківський розпис як один з видів декоративного мистецтва» в рамках українсько-польського проекту «Уроки з підприємницьким тлом» (2014-2015 рр.); *під час стажування* в Криворізькому педагогічному інституті на кафедрі декоративно-прикладного мистецтва (2014-2015 рр.); на засіданнях лабораторії сурдопедагогіки Інституту спеціальної педагогіки НАПН України.

Публікації. Результати та основні положення дисертаційного дослідження висвітлено у 25 публікаціях, з них: 6 одноосібних статей у періодичних фахових виданнях України, у тому числі 1 стаття у виданні, що включено до міжнародних наукометричних баз; 1 посібник; 6 публікацій апробаційного характеру; 7 навчальних програм; 5 інших публікацій.

Структура та обсяг дисертації. Дисертаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел (295 найменувань, у тому числі 24 іноземною (англійською) мовою) та додатків. Загальний обсяг дисертації становить 242 сторінки. Основний зміст дисертації викладено на 198 сторінках. У тексті міститься 16 таблиць та 4 рисунка на 9 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дослідження; визначено об'єкт, предмет, мету і завдання, теоретичні та методологічні засади дослідження; розкрито наукову новизну та практичне значення здобутих результатів; подано відомості про надійність і вірогідність, апробацію та впровадження результатів.

У першому розділі – **«Соціокультурне інтегрування учнів з порушенням слуху як соціальна психолого-педагогічна проблема»** – представлено аналіз загальної і спеціальної психолого-педагогічної вітчизняної та зарубіжної наукової літератури щодо визначення феноменологічних засад соціокультурного інтегрування; систематизовано сучасні науково-теоретичні напрацювання стосовно значущості соціокультурного інтегрування у процесі впровадження інклюзивної освіти; окреслено компетентнісний підхід до визначення складників та умов соціокультурного інтегрування, одним із чинників якого є громадянське та естетичне виховання; визначено та експліковано зміст соціокультурної компетентності як складової громадянського та естетичного виховання учнів з порушенням слуху; окреслено теоретичні підходи до формування соціокультурної компетентності засобами образотворчого мистецтва.

Аналіз науково-теоретичних джерел дав змогу визначити, що феномен соціокультурного інтегрування передбачає окреслення наукових підходів, реалізація яких забезпечує виділення та вивчення соціально-педагогічних умов його формування. Серед них основоположним є феноменологічний підхід, саме який покладено в основу гуманістичної педагогіки й нині активно розвивається сучасними психологами та педагогами, зокрема, Ш. Амонашвілі, І. Бехом, О. Бондаревською, С. Кульневич та ін. У наукових дослідженнях Е. Дюкгейма, Г. Зіммеля, М. Кисельова, Г. Спенсера, Т. Парсонса, Е. Шилкіна наголошується на тому, що соціокультурне інтегрування є компонентом соціокультурних процесів, які пов'язують індивіда з соціокультурним простором. Розглядаючи сучасні соціокультурні процеси в освіті під призвою впровадження інклюзивної освіти, вчені зазначають, що на відміну від традиційної педагогічної практики, сучасна освітня наука сконцентрована на формуванні усього комплексу людського потенціалу – чуттєвості, мислення, моральності і волевиявлення. Такий підхід обумовлює зміну методологічних орієнтирів освіти на розвиток особистості в просторі розмаїття культур та визнання розмаїття учнівської спільноти, що є основоположним в інклюзивній освіті, яка за визначенням А. Колупасової, є моделлю соціального устрою.

Як засвідчив проведений аналіз, соціокультурне інтегрування тісно пов'язане з соціокультурною компетентністю. Соціокультурна компетентність формується в результаті опанування певними соціокультурними знаннями, які тісно пов'язані із соціокультурним змістом. У зв'язку з цим формування компетентностей залежить від загальної освітньо-культурної ситуації. На думку українських вчених (Н. Бібік, О. Ляшенка, О. Савченко та ін.) соціокультурну компетентність визначає здатність оперувати системою соціокультурних знань та вмінь за наявності

сформованих емоційно-ціннісних орієнтацій. Аналіз літературних джерел дав змогу визначити соціокультурну компетентність як здатність адекватно сприймати, усвідомлювати й інтерпретувати інформацію громадянсько-культурного спрямування у процесі соціокультурного інтегрування на основі сформованих знань, умінь та відповідних цінностей та окреслити її склад.

Соціокультурне інтегрування є ознакою сучасних освітніх тенденцій, зокрема освіти дітей з порушеннями слуху. Як свідчать дослідження, нечуючі часто опиняються в умовах специфічної емоційної депривації, що негативно позначається на особистісному розвитку таких учнів (Н. Адамюк, Л. Борщевська, Т. Власова, А. Гольдберг, А. Добрава, О. Дьячков, В. Засенко, К. Комаров, С. Кульбіда, Б. Мороз, О. Таранченко, М. Шеремет, М. Ярмаченко та ін.).

Подолання емоційної депривації, розвиток психічних процесів, комунікації, а відчуття своєї належності до України, поваги до культурної спадщини, як зазначають вчені, відбувається у процесі естетичного та громадянського виховання. При цьому образотворче мистецтво є одним із засобів естетичного та громадянського виховання. Вчені-педагоги наголошують, що заняття з образотворчого мистецтва, сприяють самореалізації учнів з порушеннями слуху в соціокультурному середовищі та їхньому соціокультурному інтегруванню.

Аналіз науково-теоретичних джерел та урахування психологічної структури навчально-творчої діяльності дав змогу визначити структурні компоненти соціокультурної компетентності, а саме: мотиваційний компонент, емоційний, когнітивний і діяльнісний, які виявляються і розвиваються засобами образотворчого мистецтва. Складниками мотиваційного компоненту є інтереси, потреби, прагнення; діяльнісного – уміння, навички, самостійність, ініціативність; когнітивного – пізнання, розуміння, мислення, знання, уява, фантазія, інтуїція; емоційного – відчуття, сприйняття, почуття, ставлення, емпатія. Зазначимо, що всі структурні компоненти соціокультурної компетентності взаємодіють між собою, активізуючи у процесі діяльності психічні функції дитини з порушеннями слуху, у результаті чого відбувається їх системний розвиток.

Наступний етап дослідження передбачав визначення стану соціокультурної компетентності в учнів з порушеннями слуху та особливостей розвитку у процесі навчання образотворчого мистецтва.

У другому розділі – **«Соціокультурна компетентність в учнів з порушеннями слуху: стан сформованості та особливості розвитку у процесі навчання образотворчого мистецтва»** – обґрунтовано організаційно-методичні засади проведення констатувального дослідження; з'ясовано стан програмно- та навчально-методичного забезпечення навчання учнів з порушеннями слуху образотворчого мистецтва; визначено стан сформованості соціокультурної компетентності в учнів з порушеннями слуху.

Вивчення стану програмно- та навчально-методичного забезпечення навчання учнів з порушеннями слуху образотворчого мистецтва засвідчило, що образотворче мистецтво в загальноосвітньому спеціальному навчальному закладі розглядається як художня дисципліна і загальноосвітній предмет з широкими

виховними та навчальними можливостями і завданнями. За програмами, які розроблені на основі Державного стандарту з образотворчого мистецтва, нині працюють всі загальноосвітні спеціальні навчальні заклади для дітей з порушенням слуху. Окрім змісту навчального матеріалу, у цих програмах визначаються напрями корекційно-розвивальної роботи з учнями з порушенням слуху та прогножуються результати. Однак проведений аналіз програмно- та навчально-методичного забезпечення засвідчив необхідність його удосконалення. Насамперед, для ефективного соціокультурного інтегрування учнів з порушенням слуху необхідна програма з образотворчого мистецтва, яка має реалізовувати сучасну особистісно орієнтовну модель навчання на основі осучаснення змісту, зокрема використовуючи національне декоративно-прикладне мистецтво. Вочевидь, є потреба у додаткових заняттях на факультативах, гуртках (живопису, декоративно-прикладного мистецтва, графіки тощо), де поглиблюються та удосконалюються знання, вміння, навички, що забезпечуватимуть соціокультурну орієнтацію, розвиток креативного творчого мислення в учнів з порушенням слуху. Ці положення підтвердилися результатами констатувального експерименту.

Констатувальний експеримент, що спрямовано на визначення ефективності системи педагогічної діяльності з формування соціокультурної компетентності в учнів з порушенням слуху при навчанні образотворчого мистецтва відбувся в період з 2013 р. по 2016 роки на базі навчальних закладів м. Дніпра «Навчально-реабілітаційний центр № 10» та «Багатопрофільний навчально-реабілітаційний ресурсно-методичний центр корекційної роботи та інклюзивного навчання», «Багатопрофільний навчально-реабілітаційний центр «Сузір'я».

У констатувальному експерименті брали участь 164 учні з порушеннями слуху: 60 школярів Багатопрофільного навчально-реабілітаційного ресурсно-методичного центру корекційної роботи та інклюзивного навчання склали експериментальну групу (ЕГ), 56 учнів Навчально-реабілітаційного центру № 10 – першу контрольну групу (КГ1) та 48 учнів Багатопрофільного навчально-реабілітаційного центру «Сузір'я» склали другу контрольну групу (КГ2).

Для вирішення завдань констатувального дослідження було розроблено методики обстеження сформованості соціокультурної компетентності у школярів з порушеннями слуху при навчанні образотворчого мистецтва; дібрано завдання для визначення рівнів сформованості соціокультурної компетентності у школярів.

Значний досвід практичної роботи та проведення дослідження першого етапу дали змогу виявити певні особливості, які було зафіксовано у ході спостереження за школярами з порушенням слуху. Зокрема, учні майже не використовували засоби художньої виразності у власній творчій діяльності, майже не ставили запитань у процесі пояснення завдань чи програмового матеріалу та ін. Узагальнені результати спостереження за учнями з порушенням слуху засвідчили недостатність знань про твори мистецтва, які вже вивчалися; недостатність умінь знаходити нові рішення при виконанні завдань та розуміти мову мистецтва як засіб міжособистісного спілкування; недосконалість визначення національної

самобутності і культурної спадщини України як складової загальнолюдської культурної скарбниці тощо.

Проведений аналіз дав змогу визначити критерії сформованості соціокультурної компетентності у школярів: мотиваційно-цільовий, основними показниками якого є усвідомлення ролі образотворчого мистецтва у житті суспільства; бажання займатися різними видами соціокультурної діяльності; емоційно-ціннісний, що визначається позитивним ставленням до образотворчої діяльності, емоційною оцінкою мистецтва, зацікавленістю, наслідуванням ціннісних орієнтирів, зокрема національно-громадянських; когнітивний, основними показниками якого є розвиток художньо-естетичного мислення; розвиток аналітико-систематизуючої спроможності відтворення художнього матеріалу; діяльнісно-практичний, який актуалізує наявність умінь здійснювати соціокультурну діяльність. Показники оволодіння засобами образотворчого мистецтва: систематизація, узагальнення та свідоме відтворення художніх образів. Запропонована система критеріїв дала змогу довести її практичну значущість та визначити рівні сформованості соціокультурної компетентності.

Результати проведення констатувального експерименту призвели до визначення трьох рівнів сформованості соціокультурної компетентності в учнів з порушенням слуху: системно-творчий (високий) рівень сформованості соціокультурної компетентності було виявлено в ЕГ у 12,5 % учнів, у КГ1 – 13,2 % та у КГ2 – 12,9 %, для яких характерні високі показники за всіма критеріями: наявність стійкої внутрішньої і зовнішньої мотивації до навчання та образотворчої діяльності; позитивна орієнтація на навчальний процес; бажання самореалізуватися. Учні з високим рівнем сформованості соціокультурної компетентності усвідомлюють значення образотворчого мистецтва у своєму житті, виявляють зацікавленість у подальшій образотворчій діяльності, творчому зростанні, активно включаються у творчий процес, емоційно і з цікавістю реагують на нові завдання, виконують їх без особливої напруги, з натхненням і старанністю, виявляючи при цьому сильні волеволі якості, цілеспрямованість, наполегливість. Учні з характерними ознаками середнього (репродуктивного) рівня сформованості соціокультурної компетентності виявлено у ЕГ – 47,8 %, у КГ1 – 49,1 % та у КГ2 – 48,6 %. Їхня образотворча діяльність має несистемний характер, до якої спонукають мотиви ситуативного типу, переважають зовнішні чинники мотивації до навчання і творчості, недостатньо виражене бажання до самореалізації. Учні не повністю усвідомлюють значення творчих здібностей в образотворчій діяльності, тому не вважають для себе необхідним спеціально їх розвивати, не прагнуть до свого подальшого саморозвитку, відрізняються слабкою ініціативністю. Ці учні без особливого бажання і цікавості включаються до образотворчої діяльності, мають слабке уявлення про власну емоційну сферу. Нові завдання виконують без натхнення і старанності, відчувається скованість, невпевненість у своїх можливостях, спостерігається надмірна тривожність, хвилювання. Для них характерним є розчарування при перших невдачах, відсутня цілеспрямованість і наполегливість у роботі, невисока працездатність.

Учні, які відповідають показникам елементарного (низького) рівня сформованості соціокультурної компетентності, було виявлено у ЕГ – 39,2%, у КГ1 – 38,6% та у КГ2 – 38,6 % від загальної кількості тих, хто брав участь у констатувальному експерименті. Характерними ознаками сформованості соціокультурної компетентності цих учнів є те, що у них відсутні внутрішні мотиви до образотворчої діяльності, до самореалізації. Вони не усвідомлюють важливості образотворчої діяльності, не впевнені у своїх можливостях. До образотворчої діяльності включаються неохоче, тому вона проходить у стані напруження; спостерігається байдужість, апатія, часті зміни настрою, що негативно впливає на відображення власних емоцій, розвиток інтересу до творчого процесу взагалі. У таких учнів відсутня цілеспрямованість, наполегливість, низька працездатність, вони не здатні до самоаналізу, адекватної самооцінки своїх творчих дій.

Як засвідчили результати констатувального етапу, рівень сформованості соціокультурної компетентності в учнів з порушеннями слуху контрольних та експериментальної груп був майже однаковим.

У третьому розділі – **«Формування соціокультурної компетентності в учнів з порушенням слуху у процесі навчання образотворчого мистецтва»** – теоретично обґрунтовано та представлено зміст методики формувального експерименту; узагальнено одержані результати експериментально-навчальної роботи.

На основі проведеного аналітико-констатувального дослідження було розроблено методику формування соціокультурної компетентності в учнів з порушенням слуху, яку було реалізовано у процесі виконання експериментальної програми.

Підґрунтям експериментального навчання виступила розроблена модель формування соціокультурної компетентності в учнів з порушенням слуху у процесі навчання образотворчого мистецтва (рис. 1).

У процесі формувального експерименту робота з учнями у контрольних групах здійснювалася в умовах занять з образотворчого мистецтва за традиційними програмами навчання, було використано методики викладання, спрямовані на передачу знань та практичних вмінь з образотворчого мистецтва. Учні експериментальної групи працювали за експериментальними програмами, які передбачали систематичний цілісний розвиток компонентів соціокультурної компетентності засобами образотворчого мистецтва шляхом залучення їх до образотворчої діяльності, зокрема до додаткових занять петриківського розпису, завдяки реалізації обґрунтованих вище педагогічних умов. У процесі навчання використовувалися нестандартні творчі завдання, творчо-розвивальні методики, психологічні тренінги, у вільний час відвідувалися музеї українського живопису, було проведено майстер-класи майстрів народної творчості, відбувалися екскурсії до селища Петриківки, де започаткований народний розпис.

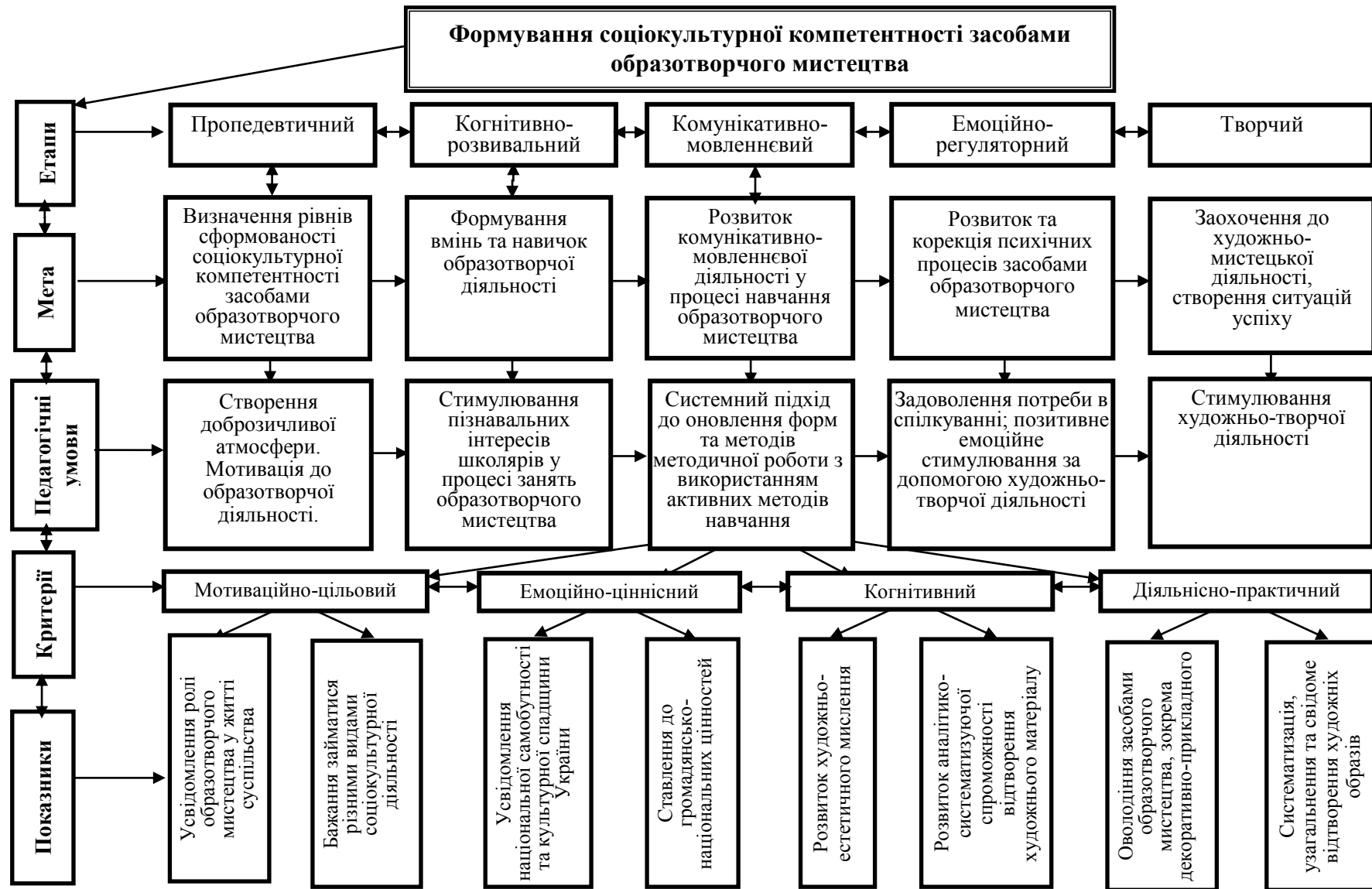

Рис. 1. Модель формування соціокультурної компетентності в учнів з порушенням слуху засобами образотворчого мистецтва

Динаміка та рівні розвитку соціокультурної компетентності в учнів з порушенням слуху у процесі навчання образотворчого мистецтва було піддано аналізу на різних етапах експериментального навчання. З цією метою були проведені контрольні зрізи в контрольних і експериментальних групах до початку формувального експерименту та після його завершення.

Наведемо порівняльні дані щодо середнього значення рівнів сформованості соціокультурної компетентності експериментальної та контрольних груп (див. табл.1).

Таблиця 1

Порівняльний розподіл учнів експериментальної та контрольних груп за рівнями сформованості соціокультурної компетентності до і після формувального експерименту (у %)

Рівні сформованості соціокультурної компетентності	КГ1		КГ2		ЕГ	
	До	Після	До	Після	До	Після
Високий	13,2	14,1	12,9	14,0	12,5	18,2
Середній	49,1	50,4	48,6	49,8	47,8	54,7
Низький	38,6	35,5	38,6	36,3	39,2	29,7

Ефективність розробленої методики формування соціокультурної компетентності в учнів з порушенням слуху засобами образотворчого мистецтва та педагогічних умов її реалізації підтверджує зростання в експериментальній групі кількості учнів, які досягли високого рівня. Так, на початку експерименту таких учнів було 13,2 % у КГ1, 12,9 % у КГ2 та 12,5 % в ЕГ, на кінець формувального експерименту їх кількість становила 14,1 % у КГ1, 14,0 % у КГ2 та 18,2 % в ЕГ. Кількісні показники засвідчують, що чисельність учнів з високим рівнем сформованості соціокультурної компетентності збільшилася в експериментальній групі на 5,7 %, порівняно з КГ1 – 0,9 % та КГ2 – 1,1 %. Аналогічні зміни відбулися відносно інших рівнів сформованості соціокультурної компетентності експериментальної та контрольних груп. За підсумками проведеної діагностики у контрольних групах, де проводилися заняття за традиційною методикою, кількість учнів з низьким рівнем сформованості соціокультурної компетентності зменшилася у КГ1 лише на 1,3 %, та у КГ2 на 1,2 %, тоді як в експериментальній групі цей показник склав 6,9 %.

Отже, порівняльний аналіз даних експериментальної групи, отриманих на початку та у кінці експерименту, дозволяє констатувати позитивну динаміку сформованості соціокультурної компетентності в учнів з порушенням слуху. Значна частина учнів завдяки впровадженню розробленої методики суттєво підвищила свій творчий потенціал.

З метою перевірки контрольно-аналітичних розбіжностей показників між даними респондентів кожної з груп нами було проведено обрахування значення t-критерію Ст'юдента. Отримане значення порівнювалося з табличним для числа ступенів свободи $60 + 56 = 116$. При ймовірності можливої похибки 0,01

значення t має бути не менше 2,358, наше значення – $4,1 > 2,358$. Отже, можна стверджувати, що відмінності середніх оцінок під час вхідної та підсумкової діагностики вірогідні.

Таким чином, перевірка результатів експерименту за допомогою t – критерію розподілу Ст'юдента підтвердила ефективність застосування визначених педагогічних умов, розробленої моделі і методики формування соціокультурної компетентності в учнів з порушенням слуху засобами образотворчого мистецтва. Наявність позитивної динаміки переконливо свідчить про доцільність подальшого використання представленої у дослідженні методики формування соціокультурної компетентності в учнів з порушенням слуху засобами образотворчого мистецтва.

ВИСНОВКИ

1. Теоретичний аналіз наукової психолого-педагогічної літератури засвідчив значущість соціокультурного інтегрування у процесі впровадження інклюзивної освіти, оскільки феномен соціокультурного інтегрування є компонентом сучасних освітньо-цивілізаційних змін. Окреслення компетентнісного підходу до визначення складників та умов соціокультурного інтегрування дало змогу з'ясувати, що одним із чинників соціокультурного інтегрування є громадянське та естетичне виховання дітей, зокрема учнів з порушенням слуху. Складовою громадянського та естетичного виховання учнів з порушенням слуху визначено соціокультурну компетентність, яку розглянуто нами як здатність сприймати, усвідомлювати й інтерпретувати знання громадянсько-культурного спрямування, застосовувати їх на відповідному когнітивно-поведінковому рівні та використовувати у процесі соціокультурного інтегрування на основі сформованих емоційно-поведінкових уявлень, умінь та національно-етичних цінностей.

2. Визначено, що засобом формування соціокультурної компетентності в учнів з порушеннями слуху виступає образотворче мистецтво як чинник розвитку та коригування когнітивних, емоційно-вольових, мовленнєво-комунікативних та інших психічних процесів, які складають ядро зрілої особистості.

3. Здійснено аналіз програмно- та навчально-методичного забезпечення, навчання образотворчого мистецтва учнів з порушенням слуху, який дав змогу засвідчити необхідність його удосконалення з метою ефективного соціокультурного інтегрування учнів з порушенням слуху, що потребує розробки програми з образотворчого мистецтва, яка має реалізовувати особистісно орієнтовану модель навчання на основі осучаснення змісту, зокрема через використання національного декоративно-прикладного мистецтва.

4. На основі визначення стану сформованості соціокультурної компетентності та з метою її формування в учнів з порушенням слуху засобами образотворчого мистецтва було розроблено теоретичну модель та експериментальну методику, яка передбачала на пропедевтичному,

комунікативно-мовленнєвому, емоційно-регуляторному та творчому етапах реалізацію таких педагогічних умов: мотивацію образотворчої діяльності, стимулювання пізнавальних інтересів, інтерактивні форми навчання, врахування вікових особливостей та індивідуальних творчих здібностей учнів; створення атмосфери співтворчості та діалогічної взаємодії в образотворчій діяльності тощо.

5. Ефективність розробленої методики доведено шляхом перевірки результатів експериментальної роботи, які засвідчили підвищення рівня сформованості соціокультурної компетентності в учнів з порушенням слуху засобами образотворчого мистецтва в експериментальній групі: високий рівень склав 18,2 % (до експерименту – 12,5 %), середній рівень – 54,7 % (до експерименту – 47,8 %), низький рівень – 29,7 % (до експерименту – 39,2 %). Натомість у контрольних групах відбулися незначні зміни: у КГ1 високий рівень сформованості соціокультурної компетентності в учнів з порушенням слуху становив 14,1 % (до експерименту – 13,2 %), середній – 50,4 % (до експерименту – 49,1 %), низький рівень – 35,5 % (до експерименту – 38,6 %), у КГ2 високий рівень сформованості соціокультурної компетентності в учнів з порушенням слуху становив 14,0 % (до експерименту – 12,9 %), середній – 49,8 % (до експерименту – 48,6 %), низький рівень – 36,3 % (до експерименту – 38,6 %).

6. Дослідженням підтверджено, що впровадження у роботу спеціальних навчальних закладів методики формування соціокультурної компетентності в учнів з порушенням слуху засобами образотворчого мистецтва забезпечує їх успішне соціокультурне інтегрування у загальноосвітній простір.

Проведене дослідження формування соціокультурної компетентності в учнів з порушенням слуху зумовлює доцільність подальших наукових пошуків з проблем залучення дітей з особливими потребами до загальноосвітнього простору.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Публікації, що відображають основні наукові результати

*Статті у наукових фахових виданнях України,
які включені в міжнародні наукометричні бази*

1. Базилевська О.О. Формування громадянської культури та національної свідомості в учнів з особливими освітніми потребами шляхом упровадження петриківського розпису в позаурочну роботу / О.О. Базилевська // Особлива дитина: навчання та виховання. – 2016. – № 2. – С. 59-66.

Статті у наукових фахових виданнях України

2. Базилевська О.О. Образотворче мистецтво як засіб корекції недоліків пізнавальної діяльності та естетичного виховання учнів з особливими освітніми потребами / О.О. Базилевська // Науковий часопис національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Серія 19. Корекційна педагогіка та спеціальна психологія. – 2011. – Вип. 20. – С. 12-14.

3. Базилевська О.О. Всебічний розвиток дітей з особливими освітніми потребами засобами образотворчого мистецтва / О.О. Базилевська // Освіта осіб з особливими потребами: шляхи розбудови. – 2014. – Вип. 6. – С. 29-33.
4. Базилевська О.О. Образотворча діяльність учнів з особливими освітніми потребами як засіб соціокультурного інтегрування / О.О. Базилевська // Педагогіка вищої та середньої школи. – 2015. – Вип. 44. – С. 136-140.
5. Базилевська О.О. Корекційне спрямування занять гурткової роботи з декоративно-прикладного мистецтва / О.О. Базилевська // Освіта осіб з особливими потребами: шляхи розбудови. – 2015. – Вип. 9. – С. 14-19.
6. Базилевська О.О. Комплексне використання корекційно-розвивальних методів на заняттях з образотворчого мистецтва з дітьми з особливими потребами / О.О. Базилевська // Освіта осіб з особливими потребами: шляхи розбудови. – 2015. – Вип. 10. – С. 10-14.

Посібники

7. Базилевська О.О. Петриківський розпис на уроках образотворчого мистецтва та в позакласній роботі: Методичний посібник для вчителів образотворчого мистецтва / О.О. Базилевська. – Дніпропетровськ: БНПРМЦКРтаІН, 2013. – 78 с.

Публікації, що додатково відображають наукові результати

Публікації апробаційного характеру

8. Базилевська О.О. Формування та розвиток гуманістично-спрямованої особистості з почуттям національної свідомості засобами народного мистецтва в системі післядипломної освіти / О.О. Базилевська // Професійний розвиток та управління людськими ресурсами в системі післядипломної педагогічної освіти в контексті трансформації освіти України: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (28 жовт. 2016 р., м. Київ). – К.: УМО НАПН України, 2016. – С. 74-77.
9. Базилевська О.О. Формування та розвиток гуманістично-спрямованої особистості учнів з особливими освітніми потребами за допомогою засобів народного мистецтва / О. Базилевська // Освіта дітей з особливими потребами: від інституалізації до інклюзії: Збірник тез доповідей II Міжнародного конгресу зі спеціальної педагогіки, спеціальної психології та реабілітології (27 – 28 жовт. 2016р., м. Вінниця). – Вінниця: ТОВ фірма «Планер», 2016. – С. 37-39.
10. Базилевська О.О. Корекційно-розвиваюча робота в процесі занять гуртка з декоративно-прикладного мистецтва / О.О. Базилевська // Гуманістична парадигма у спеціальній освіті: наука і практика: Збірник тез за матеріалами Всеукраїнської науково-практичної конференції (9-10 черв.2015 р., м. Київ). – К.: ІСП НАПН України, 2015. – С. 64-66.
11. Базилевська О.О. Корекційне спрямування занять гурткової роботи з декоративно-прикладного мистецтва / О.О. Базилевська // Актуальные проблемы и тенденции развития современного общества: теоретико-методологические и прикладные аспекты: Материалы Международной

научно-практической конференции (19-20 мая 2014 г., г. Элиста). – Элиста: НПП «Джангар», 2014. – С. 283-289.

12. Базилевська О.О. Образотворче мистецтво як могутній засіб корекційного впливу, творчої самореалізації учнів з особливими освітніми потребами / О.О.Базилевська // Инновационные технологии в социальной работе и образовании : Сборник материалов Международной научно-практической конференции (12 дек. 2013 г., г. Ставрополь). – Ставрополь: СКФУ, 2013. – С. 212-217.
13. Базилевська О.О. Образотворче мистецтво як засіб корекції недоліків пізнавальної діяльності та естетичного виховання учнів з особливими освітніми потребами / О.О.Базилевська // Науково-педагогічні засади формування соціальних компетенцій учнів з особливими освітніми потребами як складової навчально-реабілітаційного процесу: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (10-11 лист. 2011 р., м. Запоріжжя). – Запоріжжя: ХННРБЦ, 2012. – том I. – С. 375-381.

Навчальні програми

14. Базилевська О.О. Навчальні програми «Образотворче мистецтво» для підготовчого, 1–4 класів спеціальних загальноосвітніх закладів для дітей зі зниженим слухом // Навчальні програми для підготовчого, 1–4 класів спеціальних загальноосвітніх закладів для дітей зі зниженим слухом: Навчально-методичний посібник / О.О. Базилевська, В.В. Литвинова, І.М. Родименко. – К., 2014. – С. 6-41.
15. Базилевська О.О. Образотворче мистецтво [Електронний ресурс] / О.О. Базилевська, В.В. Литвинова, І.М. Родименко // Навчальна програма для підготовчого, 1–4 класів спеціальних загальноосвітніх закладів для дітей зі зниженим слухом. – 2014. – Режим доступу: <http://www.mon.gov.ua/>.
16. Базилевська О.О. Образотворче мистецтво [Електронний ресурс] / О.О. Базилевська, В.В. Литвинова, І.М. Родименко, // Навчальна програма для підготовчого, 1–4 класів спеціальних загальноосвітніх закладів для глухих дітей. – 2014. – Режим доступу: <http://www.mon.gov.ua/>.
17. Базилевська О.О. Образотворче мистецтво [Електронний ресурс] / О.О. Базилевська, В.В. Литвинова, І.М. Родименко // Навчальна програма для 5 класу спеціальних загальноосвітніх закладів для дітей зі зниженим слухом. – 2014. – Режим доступу: <http://www.mon.gov.ua/>.
18. Базилевська О.О. Образотворче мистецтво [Електронний ресурс] / О.О. Базилевська, В.В. Литвинова, І.М. Родименко // Навчальна програма для 5 класу спеціальних загальноосвітніх закладів для глухих дітей. – 2014. – Режим доступу: <http://www.mon.gov.ua/>.
19. Базилевська О.О. Образотворче мистецтво [Електронний ресурс] / О.О. Базилевська, В.В. Литвинова, І.М. Родименко // Навчальна програма для 6–7 класів спеціальних загальноосвітніх закладів для дітей зі зниженим слухом. – 2014. – Режим доступу: <http://www.mon.gov.ua/>.
20. Базилевська О.О. Образотворче мистецтво [Електронний ресурс] / О.О. Базилевська, В.В. Литвинова, І.М. Родименко // Навчальна програма

для 6–7 класів спеціальних загальноосвітніх закладів для глухих дітей. – 2014. – Режим доступу: <http://www.mon.gov.ua/>.

Інші публікації

21. Базилевська О.О. Розвиток традицій національного декоративно-ужиткового мистецтва як засіб реабілітації громадської культури учнів з особливими освітніми потребами / О.О. Базилевська // Нива знань. – 2013. – Спец. випуск. – С. 13-14.
22. Базилевська О.О. Восьмерик Артем – юний майстер петриківського розпису / О.О. Базилевська // Нива знань. – 2013. – Спец. випуск. – С. 95.
23. Базилевська О.О. Образотворча діяльність учнів з особливими освітніми потребами як засіб соціокультурного інтегрування: Навчально-методичний довідник / О.О. Базилевська, О.Ю. Глумова, С.В. Івинська та ін. – Дніпропетровськ: БНРРМЦКРтаІН, 2014. – С.5-111.
24. Базилевська О.О. Петриківський розпис як один з видів декоративного мистецтва / О.О. Базилевська // Уроки з підприємницьким тлом: Навчальні матеріали / За заг. ред. Е. Бобинської, Р. Шияна, М. Товкало. – Варшава: Сова, 2014. – С. 360-364.
25. Базилевська О.О. Гармонія традицій і неповторності / О.О. Базилевська // Джерело. – №12. – 2014. – С. 2.

АНОТАЦІЇ

Базилевська О.О. Формування соціокультурної компетентності в учнів з порушенням слуху засобами образотворчого мистецтва. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.03 – корекційна педагогіка. – Інститут спеціальної педагогіки НАПН України, Київ, 2017.

Дисертаційне дослідження присвячено актуальній психолого-педагогічній проблемі формування соціокультурної компетентності в учнів з порушенням слуху засобами образотворчого мистецтва.

У роботі висвітлено соціокультурну компетентність як складову громадянського та естетичного виховання і як засіб соціокультурного інтегрування. Зокрема, представлено доцільність використання засобів образотворчого мистецтва при формуванні соціокультурної компетентності у цієї категорії учнів.

Визначено компоненти, показники, критерії оцінювання, створено методику діагностики, виявлено різні рівні сформованості соціокультурної компетентності в учнів з порушенням слуху. Розроблено педагогічні умови, модель, методику формування соціокультурної компетентності засобами образотворчого мистецтва в зазначеній категорії дітей, що має на меті їх успішне інтегрування в соціокультурний простір.

Ключові слова: соціокультурна компетентність, соціокультурний простір, інтегрування, громадянськість, етнокультурний напрямок навчання, соціокультурний досвід.

Базилевская О.А. Формирование социокультурной компетентности у учащихся с нарушением слуха средствами изобразительного искусства. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.03 – коррекционная педагогика. – Институт специальной педагогики национальной академии педагогических наук Украины, Киев, 2017.

Диссертационное исследование посвящено актуальной психолого-педагогической проблеме формирования социокультурной компетентности учащихся с нарушением слуха средствами изобразительного искусства.

В работе освещена социокультурная компетентность как составляющая гражданского и эстетического воспитания, а также как средство социокультурной интеграции. В частности, аргументирована целесообразность использования средств изобразительного искусства при формировании социокультурной компетентности у этой категории учащихся.

Определены компоненты, показатели, критерии оценки, создана методика диагностики, выявлены различные уровни сформированности социокультурной компетентности у учащихся с нарушением слуха. Разработаны педагогические условия, модель, методика формирования социокультурной компетентности средствами изобразительного искусства у указанной категории детей с целью их успешного интегрирования в социокультурное пространство.

Ключевые слова: социокультурная компетентность, социокультурное пространство, интеграция, гражданственность, этнокультурное направление обучения, социокультурный опыт.

Bazilevskaya A.A. Formation of the socio-cultural competence in students with hearing impairment by means of fine art. – Upon the rights for the manuscript.

A Dissertation in Education (13.00.03 – Special Education) submitted for the Degree of Doctor of Philosophy. The Institute of Special Education of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine, Kyiv, 2017.

A Dissertation is devoted to actual psychological-pedagogical problems of the socio-cultural competence formation in students with hearing impairment by means of fine art.

The socio-cultural competence is represented in a research as a component part of aesthetic education and means of socio-cultural integration. The practicability of fine art means in the process of the socio-cultural competence formation in children of this category is demonstrated.

The motivational, cognitive, emotional and activity components of the socio-cultural competence formation by means of fine art in students with hearing impairment are determined.

It is dug deeper and substantiated the socio-cultural competence formation criterions in schoolchildren: conative-goal, the main indicators of which are consciousness of the role of fine art in a society life and a wish to be involved into different social-cultural activities; emotional-axiological that is determined by the

positive attitude to fine art, its affective evaluation, social mindedness, value orientations pursue, especially ethnic-civil; cognitive, the main indicators of which are artistic-aesthetic thinking; analytic-synthetic ability of artistic material reproduction; activity-practical that actualizes skills of social-cultural activities. The indicators of fine art means mastering are determined, systemization, generalization, and conscientious reproduction of imageries. With their view it is worked out the method of diagnostics, different levels of social-cultural competence formation are determined. Pedagogical conditions, a model and a technique of socio-cultural competence formation aimed at successful integration of students with hearing impairment in social-cultural space are created.

Formation of socio-cultural competence in students with hearing impairment by means of fine art promotes civil and aesthetic education of students on which solved the problem of ethnic-cultural direction of training, development, formation of citizenship, patriotism and ability to communicate culture. On the basis of this approach it occurs the assimilation of cultural values acquisition of ethnic -cultural knowledge, skills, socio-cultural competence, socio-cultural experience, citizenship that will ensure successful integration of students with hearing impairment in social-cultural space.

Keywords: socio-cultural competence, socio-cultural space, integration, citizenship, ethnic-cultural area of studies, socio-cultural experience.